

מצוות הצדקה: המדרש ההלכה והמנהג

פרופ' יהודא גלינסקי | המחלקה לתלמוד

מס קורס 09-1076-01 | The Commandment of Charity: Midrash,
Halakhah and Custom

שיעור (זום)	סוג הקורס:
4	היקף נ"ז:
תשפ"ז	שנת לימודים:
שנתי	סמסטר:
10, ו	יום ושעה:
ב, 13:00	שעת קבלה:
Judah.galinsky@gmail.com	מייל מרצה:
lemida.biu.ac.il	קישור לאתר למדה:

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

להכיר את אחת המצוות המרכזיות של היהדות דרך המקורות הספרותיים על דורותיה, מהמקרא ועד ספרות ההלכה של ימי הביניים, המוקד תהיה במקורות מימי הביניים.

מטרות/תוצרי הלמידה

ידע

1. הלומדים יראו את המנהג וההלכה בהקשריה השונים – המקורות התלמודיים, התקופה ההיסטורית שבה נכתב כל טקסט, השפעותיו של העולם הסובב, לחצים חברתיים.
2. הלומדים ילמדו סוגיות מרכזיות בהלכות צדקה, בספרות הפרשנית, הפסיקה והשו"ת.
3. הלומדים ינתחו כתיבה הלכתית מימי הביניים.

מיומנויות

1. הלומדים יתנסו בקריאה ביקורתית ורגישה של טקסטים הלכתיים מימי הביניים.
2. הלומדים ירכשו כלים מחקרניים להבנת תולדות ההלכה.

תכנון מהלך השיעורים (כולל למידה פעילה):

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	דברי מבוא א לברור משמעות המילה "צדקה" ותפיסת הצדקה במקרא לקט, שכחה, פאה ועוד מצוות הלואה במקרא שחרור עבדים בשנה השביעית מצוות שמטה ויובל לגבי חובות וקרקעות		אבי הורוביץ, "ראשיתם המקראית של מונחים תלמודיים: לתולדות צמיחתו של מושג ה"צדקה", מחקרים בלשון ב-ג (תשמ"ז), עמ' 155-160	
2	המשך דברי מבוא א: מקורות מקראיים		משה ויינפלד, משפט וצדקה בישראל ובעמים (ירושלים, תשמ"ה), עמ' 11-2 ובתוך בתוך: חנוך דגן ובני פורת (עורכים),	

	מבקשי צדק: בין חברה לכלכלה במקורות היהודיים (תשע"ו), 251-264. בני פורת, 'החקיקה החברתית-כלכלית של התורה: עקרונות יסוד', בתוך: מבקשי צדק, 274-317.			
3	דברי מבוא ב מקורות דיני צדקה במשנה ותלמוד מסכת פאה (תוספתא, ירושלמי) תלמוד בבלי בבא בתרא וכתובות	א"א אורבך, "מגמות, דתיות וחברתיות בתורת הצדקה של חז"ל", בתוך: מעולמם של חכמים (ירושלים, תשמ"ח), עמ' 97-123.		
4	המשך דברי מבוא ב: מקורות תלמודיים	יעל וילפנד בן-שלום, גלגל הוא והוא עובר על כל: עוני וצדקה בעיני חכמי ישראל, הקיבוץ המאוחד 2018.		
5	צדקה של ציבור בספרות התלמודית	יעל וילפנד בן-שלום, גלגל הוא והוא עובר על כל: עוני וצדקה בעיני חכמי ישראל, הקיבוץ המאוחד 2018.		
6	הצגת רושמי המצוות וספרי המצוות העיקריים	הלכות גדולות, סעדיה גאון, יראים, רמב"ם, סמ"ג, סמ"ק		
7	הצגת המצוות השונות – מצוות עשה ולא תעשה אצל רושמי המצוות			
8	להגדרת המצוות של צדקה - תגובת הרמב"ם לעמדת הלכות גדולות והשלכותיו ההלכתיים (סוגיית די מחסרו)	Alyssa Gray, <i>Dei Mahsoro as the Key to Jewish Almsgiving: A Maimonidean Interpretive Innovation and Its Legal Afterlife</i>		

	to the 15th Century," to be included in <i>Accounting for the Commandments in Medieval Judaism</i> (ed. Jeremy Brown and Marc Herman, Leiden: Brill, 2021), 27-44.			
	השגות הרמב"ן לספר המצוות (שורשים והוספות לל"ת) ודרשתו לספר קהלת		עמדותיו של הרמב"ן בנושא המניין של מצוות צדקה	9
	סמ"ג עשה קסב ול"ת רפט		הבנת ר' משה מקוצי (סמ"ג) את מצוות צדקה	10
	סמ"ק מצווה כ-כא שערי תשובה לר' יונה שער ג ופירוש לאבות ה', י	לימוד מקורות בחברותא	הבנתם של ר' יונה ובעל הסמ"ק	11
	אליעזר גוטוירט, ההוספיטאלים היהודיים בספרד, פעמים 37 (תשמ"ט), עמ' 140-150 גלינסקי, ולתפארת גדול " שיזכרו שמו": על הנוהג לייסד "הקדש" בספרד הנוצרית ועל הנצחת זכר הנפטר", מסכת ב (תשס"ד) 113-131 Galinsky, "Jewish Charitable Bequests and the <i>Hekdesh</i> Trust in 13th Century Spain,"		על מנהג ה"הקדש" בספרד הנוצרית ומשמעותו – עיון בספרות השו"ת	12

	<i>Journal of Interdisciplinary History</i> 35 no. 3 (Winter 2005), 423-440			
	דין בספרות הראשונים		צדקה והקדש – האם מחשבה מחייבת?	13
	דין בספרות הראשונים		צדקה והקדש – האם אמירה מחייבת?	14
	דין בספרות הראשונים	מרצה אורח: ד"ר משה צציק	צדקה והקדש – האם קיים איסור ריבית בצדקה?	15
	דין בספרות הראשונים		האם יש דין מעילה בצדקה?	16
	יום טוב עסי, "עזרה הדדית וסעד בקהילות ישראל בספרד", מורשת ספרד. ערך חיים ביינארט, ירושלים: הוצאת מאגנס, תשנ"ב, עמ' 259-279		האם הייתה צדקה ציבורית בספרד חלק א – דין בגישתו של יום טוב עסי	17
		לימוד מקורות בחברותא	האם הייתה צדקה ציבורית בספרד חלק ב	18
	J. Galinsky, "Public Charity in Medieval Germany – a Preliminary Investigation" in <i>Toward a Renewed Ethic of Jewish Philanthropy</i> , ed. Yossi Prager (New York 2010), 79-92		האם הייתה צדקה ציבורית באשכנז ובצרפת	19
	J. Galinsky, Custom, Ordinance or Commandment?		על המנהג של "מעשר כספים" באשכנז	20

	The Evolution of the Monetary-Tithe in Ashkenaz," <i>JJS</i> 62 (2011), 203-232			
	יצחק זימר, "מנהג 'מתנת יד' ו'הזכרת נשמות'", בתוך לא יסור שבט מיהודה הנהגה, רבנות וקהילה בתולדות ישראל: מחקרים מוגשים לפרופ' שמעון שוורצפוקס, ירושלים תשע"א, עמ' 71-87		על המנהג של "הזכרת נשמות" ו"מתנת יד" באשכנז	21
	ויקרא רבה פרשת בהר, פר' לד מסכת בבא בתרא, תוספתא פאה Gregg E Gardner "Competitive Giving in the Third Century CE Early Rabbinic Approaches to Greco-Roman Civic Benefaction Religious Competition in the Third Century CE," in <i>Jews, Christians, and the Greco-Roman World</i> , 2014. 81-92		דרכי עידוד ושכנוע עבור צדקה של יחיד כפי שמופיע במדרש ובתלמוד	22
	משנה תורה, מתנות עניים, פרק י	הרצאת אורח: חיים דביר	עיון בסיפור של מונבז המלך	23

	טור יורה דעה, סימן רמז		24	דרכי עידוד ושכנוע – לדרכו של ר' יעקב בן הרא"ש
			25	על הפסוק במשלי החסר בדברי הראשונים "מלוה ה' חונן דל" ועל מטויב הפקדון בספרות האשכנזית
	Rella Kushelevsky, <i>Tales in Context: Sefer ha-ma'asim in Medieval Northern France</i> (Bodleian Library, Ms. Bodl. Or. 135), Detroit: Wayne State University Press, 2017, II 210-213 and 471-473.		26	בין אשכנז לספרד?: עיון בשתי גרסאות של הסיפור על "שבע שנים טובות"

*ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

ציון סופי

מסקל בציון הסופי	תיאור התוצר
20% מהציון הסופי	מטלות ביניים
80% מהציון הסופי	מבחן

דרישות הקורס

נוכחות והשתתפות בשיעורים. הגשת שתי מטלות. בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים (לפחות 80% מהשיעורים), שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל חמש הרצאות ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת למבחן, ולא יקבל ציון בקורס.

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה (רצוי עדכני)

בנימין פורת, צדק דלים: עקרונות דיני הרווחה מן התורה לספרות חז"ל, הוצאת נבו תשע"ט.

1. Gary A. Anderson, *Charity: the place of the poor in the Biblical tradition*, New Haven: Yale University Press 2013
2. Elisheva Baumgarten, *Practicing Piety in Medieval Ashkenaz: Men, Women, and Everyday Religious Observance*, Philadelphia, 2014
3. Peter Brown, *The Ransom of the Soul: afterlife and wealth in early western Christianity*, Cambridge Mass., 2015
4. Mark Cohen, *Poverty and Charity in the Jewish Community of Medieval Egypt* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005
5. Adam J. Davis, "The Social and Religious Meaning of Charity in Medieval Europe," *History Compass* 12.12 (December 2014): 935-950
6. Gregg E Gardner *The Origins of Organized Charity in Rabbinic Judaism*, Cambridge 2015
7. Michael L. Satlow "Fruit and the Fruit of Fruit': Charity and Piety in Late Antique Judaism." *JQR* 100, no. 2 (2010): 244–77.
8. Ulmer, R. and Ulmer, M., *Righteous Giving to the Poor: Tzedakah ('Charity') in Classical Rabbinic Judaism*, Piscataway, NJ: Gorgias. 2014